

О.З. Хотинська-Нор,
кандидат юридичних наук
(Академія адвокатури України)

Відстрочка, розстрочка, зміна способу та порядку виконання рішення суду в контексті права на судовий захист

Ключові слова: *судове рішення, виконання рішення, боржник, стягувач, відстрочка судового рішення, розстрочка судового рішення, зміна способу і порядку, судовий захист.*

У вітчизняній юридичній літературі чимало вже писали про дефекти національного законодавства у сфері виконавчого провадження, які з легкістю дозволяють боржникам невілювати законну силу, і як наслідок, обов'язковість судового рішення. Неefективність законодавчих норм на практиці ставить стягувачів у положення пасивних спостерігачів за тим, як втрачається можливість реалізації рішення суду, постановленого на їх користь, а разом з ним і можливість реального поновлення їх прав та захист законних інтересів. Це, в свою чергу, призводить до того, що виконання судового рішення вважається найслабшою ланкою у процесі судового захисту, оскільки без дієвого механізму примусу судові рішення стали б ілюзорними.

Одним з проблемних моментів у процесі примусового виконання рішення є реалізація положень ст. 33 Закону України “Про виконавче провадження” (далі — Закон), якими врегульовані питання надання відстрочки або розстрочки виконання, зміни способу та порядку виконання судового рішення. Незважаючи на те, що така норма також передбачена усіма процесуальними кодексами (за винятком Кримінально-процесуального кодексу України), на практиці не існує єдиної виробленої концепції щодо підстав і порядку її застосування.

Метою даної публікації є дослідження практичних аспектів застосування норм, які регулюють порядок надання судами відстрочки чи розстрочки виконання рішення, а також зміни способу і порядку його виконання на стадії виконавчого провадження.

Відповідно до ст. 33 Закону державний виконавець за власною ініціативою або за заявою сторін, а також самі сторони мають право звернутися до суду, який видав виконавчий документ, із з'явою про відстрочку або розстрочку виконання, а також про встановлення чи зміну способу і порядку виконання.

Слід зазначити, що законодавчого визначення понять “відстрочка виконання”, “розстрочка виконання”, “зміна способу виконання” та “зміна порядку виконання” рішення не існує. Єдине на даний момент тлумачення цих понять міститься у роз'ясненні Вищого арбітражного суду України “Про деякі питання практики застосування ст. 121 Господарського процесуального кодексу України” від 12 вересня 1996 р. [5, 245].

Відстрочка виконання — це відкладення чи перенесення строку виконання рішення на новий строк, який визначається судом, а розстрочка — виконання рішення частками, встановленими судом, з певним інтервалом у часі. Із наведених визначень вбачається, що в отриманні відстрочки чи розстрочки виконан-

ня є виключна заінтересованість боржника, і аж ніяк не стягувача, оскільки останній на-вряд чи виступатиме ініціатором процедури, яка по своїй суті сприяє затягуванню процесу реального поновлення його прав. З огляду на це, недоречно вбачається наділення правом звернення із заявою про надання відстрочки чи розстрочки виконання не лише боржника, а й стягувача.

Деякі автори розглядають можливість надання боржнику відстрочки і розстрочки виконання судового рішення як спосіб стимулювання добровільного виконання [2, 139]. Інші вбачають у цьому обмеження права стягувача на судовий захист, який гарантований Конституцією України [1, 59]. На нашу думку, більш обґрунтованою є остання позиція. Адже, по своїй суті, відстрочка виконання судового рішення — це передбачений процесуальним законодавством спосіб, який тимчасово позбавляє стягувача права вимагати примусового виконання і надає боржнику можливість на законних підставах не виконувати рішення суду, яке вступило в законну силу і є з цього моменту обов'язковим. Це саме певною мірою, стосується і розстрочки виконання. Оскільки діюче законодавство вирішення питання про надання відстрочки або розстрочки виконання судового рішення відносить до компетенції суду, який видав виконавчий документ, а отже — постановив рішення, то у випадку позитивного задоволення такої заяви, суд вступає у протиріччя сам з собою: “однією рукою” він “дає” своїм рішенням стороні, на користь якої воно постановлене, можливість реального захисту своїх прав, іншою — цю можливість забирає.

Найбільші труднощі на практиці викликає визначення можливості надання боржнику відстрочки чи розстрочки виконання. Що саме законодавець визначив як обставини, за наявності яких суд повинен надати боржнику відстрочку чи розстрочку виконання рішення? Відповідно до ст. 373 Цивільного процесуального кодексу України (далі — ЦПК України), ст. 121 Господарського процесуального кодексу України (далі — ГПК України), ст. 263 Кодексу адміністративного судочинства України (далі — КАС України), ст. 33 Закону відстрочка чи розстрочка виконання може бути надана

за наявності обставин, що ускладнюють його виконання або роблять його неможливим у виняткових випадках, залежно від обставин справи. Таке законодавче визначення приводить до однозначного висновку про те, що вказані формулювання жодною мірою не обмежують суд у вирішенні цього питання на власний розсуд. Оскільки переліку таких підстав законом не визначено (у ЦПК України та КАС України такими вказуються хвороба боржника або членів його сім'ї, відсутність коштів на рахунку, відсутність присудженого майна в натурі, стихійне лихо тощо), на практиці відстрочка чи розстрочка виконання надається при встановленні будь-якої поважної, на думку суду, обставини (наприклад тяжкого матеріального становища). Таким чином, при вирішенні питання про надання відстрочки чи розстрочки виконання суди швидше керуються емоціями, аніж правом, точний зміст якого щодо обставин надання встановити неможливо.

Крім того, законодавством не встановлено строку на який суд уповноважений надати відстрочку чи розстрочку виконання, а значить, повністю залишений на розгляд суду і може складати, наприклад, 5, 10, 15 років і більше. У такому випадку виникає логічне запитання: чи можна вважати право сторони, на користь якої винесено рішення, захищеним, якщо судом надана відстрочка чи розстрочка на декілька років, тобто захист його права, по суті, відкладений органом державної влади на значний період часу? Вбачається, що ні.

Таке законодавче регулювання надання відстрочки чи розстрочки виконання судового рішення не дає можливості суду конкретно встановити предмет доказування при розгляді цих питань. А якщо не можна конкретно встановити предмет доказування по справі і якщо строк відстрочки (розстрочки) не обмежений законом, то вищестоящі судові інстанції не в змозі перевірити обґрунтованість надання відстрочки. Що, наприклад, порушив суд, якщо він надав відстрочку виконання рішення суду про стягнення грошових коштів на 5 років, встановивши відсутність у боржника грошових коштів для одночасного виконання рішення суду? Порушень діючих ЦПК

України, ГПК України та Закону України „Про виконавче провадження” не допущено, а все решта — власний розсуд суду. Питання про надання відстрочки чи розстрочки розглядається і вирішується судом в стадії виконання, коли судовий розгляд відбувається в прискореному порядку, оскільки спір по суті уже вирішено. Розглядаючи питання про відстрочку чи розстрочку виконання, суд повинен встановити наступне коло обставин: яке майно (грошові кошти, майнові права) і які обов’язки (включаючи їх об’єм) є у боржника, як швидко боржник може подолати матеріальні труднощі. Так, у своєму роз’ясненні Вищий арбітражний суд України вказує, що “вирішуючи питання про відстрочку чи розстрочку виконання..., суд повинен враховувати матеріальні інтереси сторін, їх фінансовий стан, ступінь вини відповідача у виникненні спору, наявність інфляційних процесів у економіці держави та інші обставини” [5, 246]. Природа цих обставин (аналіз фінансового стану боржника) носить не юридичний, а економічний характер. При такому об’ємі предмета доказування та характері обставин, що підлягають встановленню, суд не може достовірно встановити, чи є підстави для надання відстрочки (розстрочки) виконання рішення суду. Тим більше суд не може достовірно встановити строк, протягом якого боржник зможе виконати вимоги стягувача, підтвердженні судовим рішенням. Тому природним є той факт, що у більшості випадків інтерес боржника полягає у тому, щоб в такий спосіб затягнути виконання або взагалі не виконати судові рішення, і закон дає йому для цього підстави.

Таким чином, відповідно до вимог діючого законодавства, суд, розглядаючи питання надання відстрочки (розстрочки) виконання судового рішення, не зв’язаний ні підставами надання відстрочки, ні максимальним строком її надання. Іншими словами, закон дає суду можливість абсолютно довільного обмеження права стягувача на судовий захист.

З огляду на викладене, вважаємо, що на законодавчому рівні необхідно закріпити поперше, строки надання, по-друге, відкритий перелік обставин надання відстрочки (розстрочки) виконання рішення суду.

Під зміною способу і порядку виконання рішення слід розуміти прийняття судом нових заходів для реалізації рішення в разі неможливості його виконання у порядку і способом раніше встановленими. При цьому зміна способу виконання рішення можлива шляхом зміни зазначеної у рішенні форми (грошової чи майнової) виконання, тобто за відсутності у боржника присудженого позивачеві майна в натурі або грошових коштів, достатніх для покриття заборгованості [5, 247]. Тому не може бути визнано змінним спосіб виконання, якщо стягнення звертається не на кошти боржника на рахунок, а на готівкові кошти.

Так, на виконання постанови Київського апеляційного господарського суду від 4 лютого 2003 р. та відповідно до ухвали господарського суду Чернігівської області від 27 березня 2003 р. у справі № 9/164 було видано наказ на повернення в/ч 2870 грн. з рахунку підприємця М. у відділенні Ощадбанку м. Ніжина. В/ч звернулася до суду з заявою про зміну способу виконання, оскільки в Ощадбанку відсутній рахунок М. та просила виконати ухвалу від 27 березня 2003 р. шляхом стягнення з підприємця на користь в/ч 2870 грн. Ухвалою господарського суду Чернігівської області від 5 листопада 2003 р. в/ч було відмовлено у задоволенні заяви про зміну способу виконання. Судами апеляційної та касаційної інстанцій ця ухвала була залишена без змін, оскільки судом було обгрунтовано встановлено, що прохання в/ч стягнути з М. 2870 грн. не зачіпає суті наказу і не тягне за собою зміни способу виконання ухвали суду, оскільки встановлена ухвалою грошова форма виконання в разі задоволення заяви в/ч не видозміниться [3].

Проте досить часто у судовій практиці виникають випадки, коли зміна способу виконання рішення має місце за відсутності застосування нових заходів по реалізації рішення. Інколи за цим ховається виправлення недоліків, допущених самими судами.

Рішенням господарського суду Запорізької області від 21 березня 2002 р. у справі № 1/4/43 з державного підприємства “Енергоатом” в особі відокремленого підрозділу “Запорізька АЕС” на користь АТЗТ “Електропівденмонтаж-10” стягнуто 896881 грн. 82 коп. основного

боргу, 1700 грн. держмита та 118 грн. витрат на інформаційно-технічне забезпечення судового процесу. На виконання цього рішення було видано відповідний наказ. У зв'язку з невиконанням рішення суду з причин, що не залежать від стягувача, та неможливість звернути стягнення на майно станції через відповідну заборону чинним законодавством, АТЗТ "Електропівденмонтаж-10" був змушений звернутися до суду з заявою про зміну способу виконання рішення — стягнення коштів з рахунку юридичної особи, а саме з державного підприємства "Енергоатом". Місцевий та апеляційний суди дійшли висновку про обґрунтованість вимог заявника [4]. Вбачається, що в даному випадку мова йшла не про зміну способу виконання рішення, а про порядок його виконання, оскільки грошова форма стягнення не змінювалася, а мова йшла про зміну процедури звернення стягнення: на рахунки не відокремленого підрозділу, а безпосередньо юридичної особи.

Як і у випадку з відстрочкою чи розстрочкою виконання рішення, при вирішенні питання про зміну способу чи порядку виконання рішення суд повинен виходити з конкретних обставин справи і належним чином оцінювати обставини, які на думку заявника утруднюють чи унеможливають виконання судового рішення. У зв'язку з цим виникає питання: які докази повинен брати до уваги суд, розглядаючи заяву про зміну способу чи порядку виконання?

Так, рішенням Ужгородського міського суду Закарпатської області від 15 лютого 2002 р. було задоволено позов гр. К. до виконкому, зобов'язавши останнього надати К. жиле приміщення із зручностями. Ухвалою Ужгородського міського суду від 14 січня 2003 р. за заявою державного виконавця було змінено спосіб і порядок виконання рішення: зобов'язано виконком сплатити К. 86 тис. 300 грн. для придбання чотирикімнатної квартири на сім'ю із шести осіб. Задовольняючи заяву про зміну способу і порядку виконання

рішення, суд виходив з того, що виконком не виконує рішення у зв'язку з відсутністю ново-збудованих квартир. Однак, Судова палата у цивільних справах Верховного Суду України з таким висновком суду не погодилася і ухвалу від 14 січня 2003 р. скасувала, зазначаючи, що виконком не повідомляв державного виконавця про неможливість виконання судового рішення, а міський суд, не перевірявши доводи виконкому з цього питання, передчасно дійшов висновку про відсутність облаштованих жилих приміщень у м. Ужгороді. Крім того, стягуючи безпосередньо на користь К. гроші для придбання квартири, суд не врахував, що відповідно до чинного законодавства особі, яка потребує житла, надається житлова площа у встановленому законом порядку, а не виплачуються кошти для придбання квартири у власність [6, 17].

Незаперечним доказом неможливості виконання рішення суду в такому випадку була б постанова державного виконавця про повернення виконавчого документа без виконання в порядку ст. 40 Закону.

Наведені вище приклади практики використання положень, які регулюють питання зміни способу і порядку виконання судового рішення, показують, що у більшості випадків труднощі із застосуванням цих норм викликані, на наш погляд, перш за все тим, що поняття, види, а також порядок вибору способу виконання рішення в законодавстві не врегульовані.

Крім того, є очевидним той факт, що спосіб виконання цілком залежить від резолютивної частини рішення суду і зачіпає права сторін. Тому суд, на нашу думку, не лише повинен мати можливість змінити спосіб виконання, а також повинен в першу чергу у виконавчому документі визначати спосіб і порядок виконання рішення суду. У зв'язку з цим вбачається необхідним доповнення переліку вимог до виконавчого документа пунктом щодо обов'язкової вказівки на спосіб і порядок виконання рішення суду.

Список літератури:

1. Балакин К.В. Отсрочка исполнения судебного акта в арбитражном процессе и конституционное право на судебную защиту // Юрист, 2005. — № 5.

2. Малешин Д.Я. Исполнительное производство (функции суда). 2-е изд., перераб. и доп. — М.: Издательский дом “Городец”, 2005.
3. Постанова Вищого господарського суду України від 12 травня 2004 р. у справі № 9/164 // Архів Господарського суду Чернігівської області за 2004 р.
4. Постанова Вищого господарського суду України від 1 липня 2004 р. у справі № 1/4/43 // Архів Господарського суду Запорізької області за 2004 р.
5. Про деякі питання практики застосування ст. 121 Господарського процесуального кодексу України. Роз’яснення Вищого арбітражного суду України від 12 вересня 1996 р. № 02-5/333 із змінами і доповненнями // Збірник роз’яснень Вищого господарського суду України / Відп. ред. Д.М. Притика. — К.: Видавничий Дім “Ін Юре”, 2003.
6. Ухвала Судової палати у цивільних справах Верховного суду України від 11 березня 2004 р. (Витяг) // Вісник Верховного Суду України, 2004. — № 9.

РЕЗЮМЕ

Стаття посвящена вопросам применения норм украинского законодательства, регулирующих порядок и основания предоставления отсрочки, рассрочки, а также изменения способа и порядка исполнения судебных решений. В публикации поднимаются проблемы, возникающие при реализации данных норм на практике, и предлагаются пути их решения с целью оптимизации процесса исполнения судебных решений.

SUMMARY

This article concerns the problems of using some norms of Ukrainian law, regulating order of giving postponing and changing the way and order of carrying out of sentences. The article analyses some problems appearing while realizing these norms practically some new ways of saving these problems for improving the process of discharging the sentences.

*Рекомендовано кафедрою цивільного,
господарського права та процесу*

Подано 19.11.07